

СЕЋАЊА ИЗ ПЕПЕЛА
Народна библиотека Србије
1941 – 2021.

MEMORIES FROM THE ASHES
National Library of Serbia
1941 – 2021

9 788686 831736

Музеј жртава геноцида
Genocide Victims' Museum

МУЗЕЈ ЖРТАВА ГЕНОЦИДА

Уредник
Александра Мишић

Стручни консултанци
Др Оливера Стефановић
Слађана Стојаковић
Раде Мрљеш

Аутор изложбе
Дејан Ристић

GENOCIDE VICTIMS' MUSEUM

Editor
Aleksandra Mišić

Expert advisers
PhD Olivera Stefanović
Slađana Stojaković
Rade Mrlješ

Author
Dejan Ristić

Реализацију ове изложбе омогућио је Телеком Србија.
This exhibition was made possible thanks to Telekom Srbija.

СЕЋАЊА ИЗ ПЕПЕЛА
Народна библиотека Србије
1941 – 2021.

Народна библиотека Србије
Од 7. до 28. септембра 2021. године.

MEMORIES FROM THE ASHES
National Library of Serbia
1941 – 2021

National Library of Serbia
September 7th till 28th 2021

еђу осталима и што покорно предложити
установленију будућеј лицеума књажеско
да се и прилична библиотека прибави и
професори, шако и ученици к обогаћењу
чијају послуживају и ползовају моћи."

ела Стефан Стефановић
ом 12. јула 1838. године

е народна и
њие које се
мље Србије."

„За све време од 1918. го
су ми више објављивали нешто ола
реорганизовање ове важне установе.
помоћи нешто и важне надлежних фа
сачувам драгоцену имовину ове уста
нешто под окупиаторима. То су ми бил
фактора није ни Главе окренуо на
представник надлежној Министарств
види шта се ради у тој, да види и
представке невој саврешине, ауне з

Академик др Јован Н. Томић у исто

...установе ...
...установе ...
...установе ...
...установе ...

DAMNATIO MEMORIAE

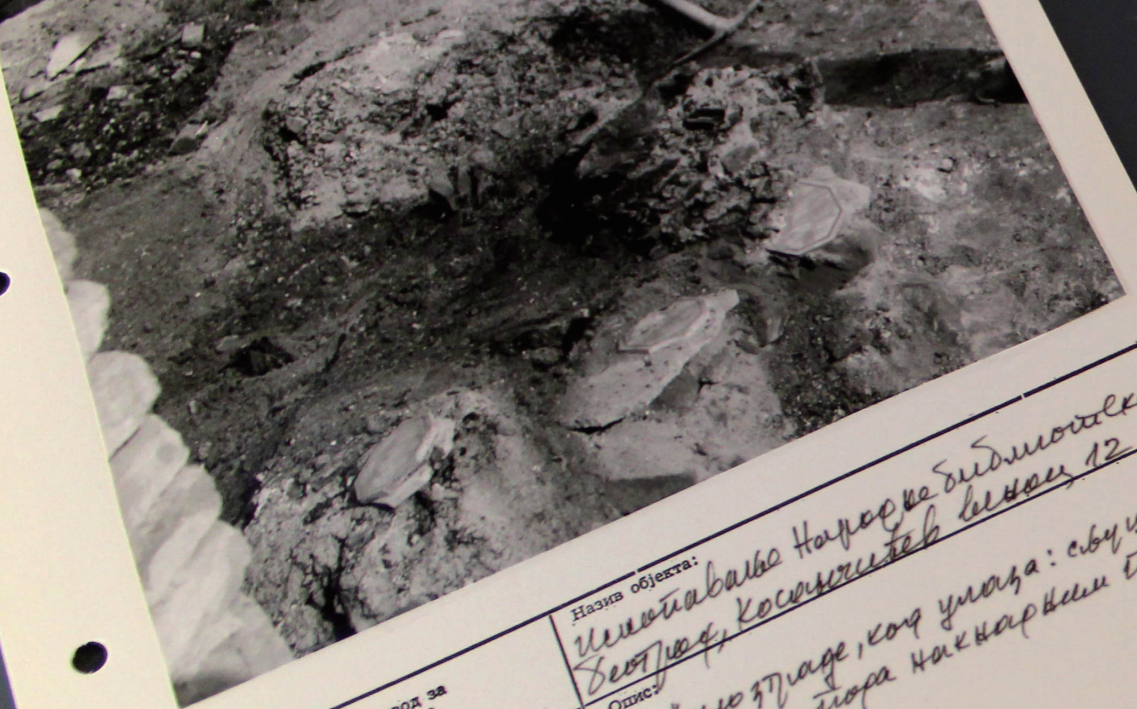
Догађај који је убрзао неминовни напад нацистичке Немачке, фашистичке Италије и њихових савезника на Краљевину Југославију, а самим тим и уништење здања и збирки Народне библиотеке Србије у Београду, било је приступање Краљевине Југославије Тројном пакту, 25. марта 1941. године у Бечу.

„Рат је био неизбежан”, записао је, сећајући се догађаја који су се одигравали тих дана, управник Драгослав Илић. Његове речи одражавале су сурову реалност и слутњу опасности која се неумитно приближавала.

Непријатељ је гомилао копнене и ваздушне трупе на границама Краљевине Југославије. Убрзано је припреман напад на земљу чији су грађани, недвосмислено и без задршке, одбили да постану део савеза држава који је Европи и свету већ неколико година доносио смрт, страдање људи, уништавање материјалних добара и културног наслеђа.

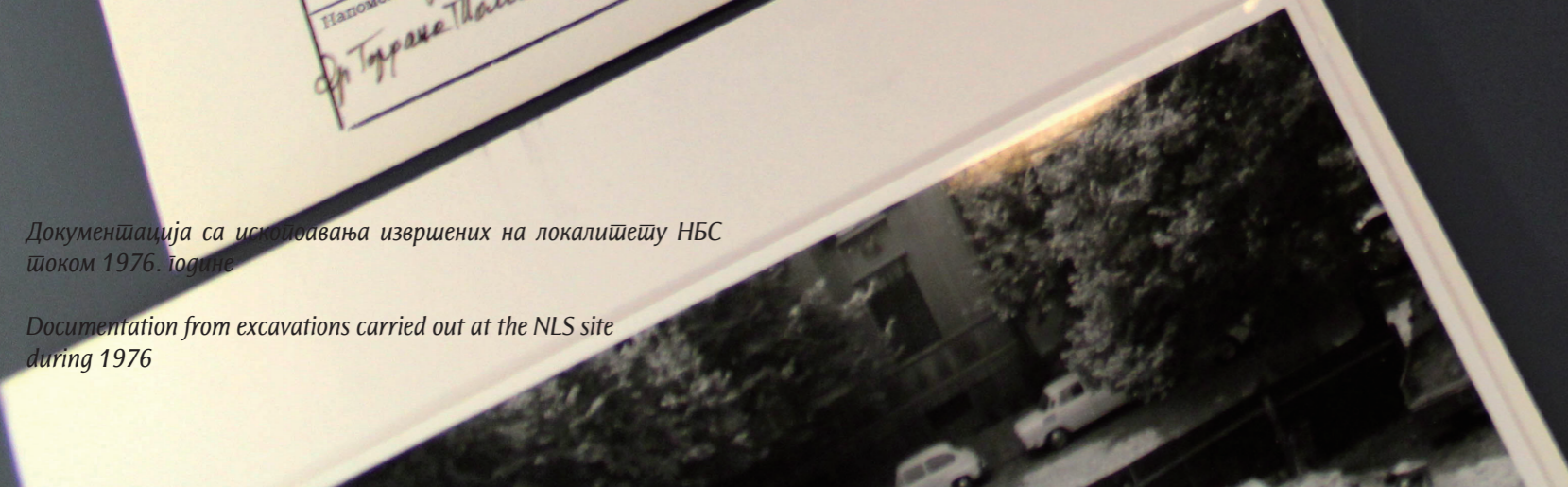
Један од главних циљева предстојећих непријатељских ваздушних удара била је југословенска престоница, Београд, који су власти прогласиле „отвореним градом”. На војним мапама непријатељских штабова који су, упркос међународним конвенцијама о забрани напада на насељена места са статусом „отвореног града”, припремали вишедневно бомбардовање старе европске престонице на обалама Саве и Дунава, као циљ који је требало уништити налазило се и здање на адреси Косанчићев венац бр. 12. Била је то зграда у којој се тада, већ пуних двадесет година, налазила Народна библиотека Србије.

И не помишљајући да је њихова установа могла да буде једна од мета непријатељског напада библиотечко особље чинило је напоре како би заштитило непроцењиве сегменте збирки брижљиво прикупљаних дуже од једног столећа. Највеће драгоцености, рукописне књиге, биле су запаковане у 38 окованих лимених сандука; сваки од њих је био тежи од 80 килограма. Старе и ретке књиге, писма и часописи запремале су 22 окована лимена сандука. Новине и часописи који, због формата, нису могли у њих да стану, запаковани су у посебне картонске омоте. За евакуацију је, дакле, било припремљено свега 60 окованих сандука са драгоценостима, као и непознат број серијских публикација већег формата.

Републички завод за заштиту споменика културе Србије Београд		Назив објекта: Црква Светог Сави у Београду, Косачки брод бр. 12
Број негатива	Снимано М. Ђорђевић	Опис: Зримо зграда, код улаза: скупштинске плошће поред накнадних грађевина.
Досије	Датум снимања јуни 1976	
Напомена: Др. Тодорак Пашевић		

13/6

Документација са ископавања извршених на локалитету НБС током 1976. године
Documentation from excavations carried out at the NLS site during 1976

145a
 митна трот. пут (на доје. На +101,20 м, велико је свој дељ. ~ 50 м и утврбе. Квита, који се налази у сев. делу, са митом, у јужном делу објекта; у мити тротуарско и др. (турбулент); у мити тротуарско мити стубовних др. "ЦЕНТРА" митови мити са дрвима утврбе, мити стубовних др. +102,50

145b
 "ЦЕНТРА 1"
 митови мити са дрвима утврбе, мити стубовних др. +100,83 по

- мити
- шут с цитом
- пепел. земља сушен. квит.
- лим
- керам. плочице, подне

Истовремено, Техничко одељење Управе града Београда је, за потребе физичке заштите националног фонда, обезбедило и допремило два камиона песка и креча.

Конечно, 31. марта увече, из Министарског савета стигао је акт са инструкцијама за евакуацију која је била предвиђена за 10. април. Управник Илић је, 1. априла пре подне, обавестио Министарство просвете да су драгоцености спремне за евакуацију. Током истог дана, шеф Мобилизацијског одсека Министарства просвете најавио је управнику Илићу да су евакуација драгоцености Народне библиотеке Србије и њихово измештање у манастир Благовештење у Овчарско-кабларској клисури планирани за касне вечерње сате 3. априла или рано јутро наредног дана. Касније истог дана, међутим, председник Министарског савета, армијски генерал Душан Симовић, потписао је наредбу о забрани евакуације Београда; наредба се односила на житеље, надлештва и установе.

Рано ујутру 3. априла дошло је до изненадног преокрета. Управници најзначајнијих установа културе и Државне штампарије позвани су на хитан састанак код министра просвете Милоша Трифуновића који им је кратко саопштио да је донета одлука да се одустане од евакуације драгоцености, те да све треба да остане на свом месту.

Рекао је:

Министар војске не може да га ни једна кола, ни један вагон. Све мора да остане овде. То ће бити као 1915. Покорена Србија, а војска ће оићи ван граница. Како хоће да се све то сели кад ће влада можда имати свега два авиона на расположењу да оде?

О атмосфери и осећају беспомоћности у тим тренуцима сведочио је и запис Драгослава Илића према којем су се присутни *бунили, пројесивовали, објашњавали да се не ради о некој сеоби ван земље, него о најобичнијем збрињавању. Ја сам објашњавао прилике у згради, немање трезора, значај старина које могу неовратно пројасити. Остали су пројесивовали за своја надлештва. Ништа није помогло. Метитице у подруме, збринитице како знаће. Са тим нас је [министар просвете Милош Трифуновић – прим. Д. Р.] оићустио.*

Све што је преостало управнику и његовим сарадницима било је да поступе у складу са наређењем министра и да самостално покушају да, у оквиру задатих ограничења, заштите национални фонд од евентуалне ратне опасности. У здању националне библиотеке је читаве ноћи расположиво особље преносило у сутерен укупно 60 окованих лимених сандука са највећим драгоценостима.

Сутеренске просторије биле су изграђене од цигала и веома плитке. По сведочењу самог управника сутерен се налазио на коти која је била свега један метар нижа од нивоа улице.

Како је у потпуности била прекинута свака веза са Министарством просвете, као и са спољним светом који је ишчекивао напад непријатеља, управник Илић решио је да на своју руку нешто предузме не би ли спасао највеће драгоцености. Будући да је дужност потпуковника на положају шефа Саобраћајног одсека Главног Ђенералштаба тада обављао Живојин Радојичић, брат библиотекара Ђорђа Сп. Радојичића, управник је војним властима упутио акт којим их је преклињао да оружане снаге помогну у спасавању реткости националне библиотеке.

Наредног дана, у суботу 5. априла, око 21 сат, Ђорђе Сп. Радојичић је добио обавештење да су војне власти одобриле ангажовање једног камиона и десет војника како би у недељу, 6. априла, у 10 сати пре подне, сандуци са драгоценостима били пренети до железничке станице Београд I и укрцани у три вагона посебне војне железничке композиције која је требало да напусти престоницу у понедељак 7. априла у 7 сати и 43 минута. Било је наређено да се тим вагонима драгоцености пренесу до железничке станице Јелен-до код Пожеге након чега би установа сама преузела одговорност за њихов транспорт до манастира Благовештења у Овчарско-кабларској клисури.

Једино што је преостало било је да се чека.

Дан трагедије освануо је ведар и прохладан.

Управник Илић и сарадници нашли су се у здању на Косанчићевом венцу већ око 6 сати и 20 минута ујутру. Било је планирано да камион и војници пристигну око 10 сати како би утоварили сандуке и превезли их до престоничке железничке станице. Уместо очекиваних војника и камиона, над главама уплашених и тек пробуђених житеља главног града зачули су се звуци више стотина непријатељских ловачких авиона и бомбардера.

Отпочело је вишедневно бомбардовање Београда.

Био је то увод у немилосрдно уништавање старе европске престонице и читавог југословенског краљевства.

Избио је рат.

Први ваздушни напад на Београд трајао је од око 6 сати и 50 минута до око 9 сати.

Услед разорног бомбардовања дела града у непосредној околини националне библиотеке, дошло до пуцања стакала на самој згради, као и до оштећења дрвенарије и дела фасадне пластике.

Током другог ваздушног напада, околина библиотеке није била предмет бомбардовања.

Тек у трећем ваздушном налету, до којег је дошло истог дана, између 15 сати и 30 минута и 18 сати, бомбардован је и Косанчићев венац. Непријатељски авиони су долетали из правца Великог ратног острва и запаљивим пројектилина засипали читав квартал у коме се налазила национална библиотека. Гађан је део престонице у непосредној близини Патријаршије Српске православне цркве (осим тог објекта), све до Варош капије, Обилићевог венца, Бранкове и Карађорђевог улице.

У том ваздушном налету погођено је и само здање Народне библиотеке Србије. На основу сведочанстава очевидаца, то се догодило око 15 сати и 30 минута.

Драгоцено сведочанство о уништењу Народне библиотеке Србије оставио је др Радослав Грујић, управник Музеја Српске цркве, у то време смештеног у Конаку кнегиње Љубице, у Богојављенској улици бр. 8 (данашњој Улици Симе Марковића). Описујући како је сам успео да угаси запаљиву бомбу коју је пронашао у дворишту Музеја непосредно по завршеном налету немачких авиона око 16 сати, споменуо је и велики пожар који се у току ноћи распламсавао из правца Народне библиотеке Србије.

У рано јутро 7. априла, Грујић се нашао пред самом националном библиотеком.

И тошово као окамењен сџао сам кад сам уледао да не торн Графичко одељење Државне шџамџарије неџо баш Народна библиоџека. То су ми били најџежи џренуџици, које сам џреживео за време целоџ бомбардовања Беоџрада. У моменуџу када сам ја дошао џред Библиоџеку оџањ је веџ униџиџио био цео задњи део Библиоџеке џрема Задарској Улици, џа се сџусџио и у џодруме џод џим делом, али још није био џродро у суџерен џредњеџ дела. Како сам знао да се рукоџиси, инкунабуле и сџара архива, дакле све оно наше народно блаџо које се не може надокнадиџи, налазила на сџраџу џредњеџ дела, џо сам тошово избезумљен од бола џоџрчао џрема Варош каџиџи, не би ли коџа нашао да ми џомоџне наџи ваџроџасце, да би се сџасло шџо се још сџасџи моџло. [...] Те ноџи, нови оџањ расџламсао се у осџаџима Библиоџеке, џодишао је и у суџерен џредњеџ дела и торео је целу ноџ, а суџрадан (џреџи дан), кад сам дошао на зџаришџе, веџ је све изџорело било и видело се само велика наслаџа од жара народноџ духовноџ блаџа, скуџљаноџ и чуваноџ у Народној библиоџеци више од једноџ века.

На основу ових сведочења, да се закључити да је зграда библиотеке најпре погођена једном запаљивом бомбом, највише двома, које су прошле кроз кров у задњем делу зграде, као и да је ватра дуго тињала под кровом. Пројектиле је било могуће неутралисати затрпавањем песком који је био благовремено допремљен. Потоњи пожар могао је у зачетку бити угашен и приручним средствима која су од почетка 1941. године била смештена на тавану, али, нажалост, у тим драматичним тренуцима, у националној библиотеци није било никога да то учини.

Разорни пожар, изазван запаљивим пројектилина којима је зграда погођена у недељу 6. априла око 15 сати и 30 минута, распламсао се истог дана око 18 сати. Будући да током тог, као ни свих наредних дана, нико није приступио гашењу пожара, он је у потпуности утихнуо тек у среду 9. априла.

Мотиви бомбардовања Народне библиотеке Србије могу се, пре свега, тражити у самој сржи идеологије нацистичке Немачке у раздобљу од 1933. до 1945. године. Расна теорија, временом кодификована читавим низом законских прописа, заснивала се, поред осталог, на идеји да је аријевска раса супериорна у односу на све друге. Следствено томе, припадници других раса, односно нација, бивали су предмет притварања, прогона, депортација и истребљења, док је сваки материјални, историјски и културни траг њиховог постојања постајао „леgitиман“ циљ немачких власти, њених оружаних и других војних формација. У складу са тим начином мишљења, културна баштина бивала је пљачкана, плански уништавана, не само током оружаних сукоба, већ и у периодима окупације. У томе треба тражити разлоге због којих се здање Народне библиотеке Србије нашло међу „леgitимним“ ратним циљевима.

По свим својим карактеристикама, као и по стравичним последицама, вишедневни ваздушни напад на Београд представљао је ратни злочин против цивилног становништва, материјалних добара и културне баштине.

Након слома нацистичке Немачке, генерал-пуковник Александер Лер предао се британским трупама које су га изручиле управо властима државе на чијој је територији починио највеће ратне злочине. Током сведочења пред официрима Југословенске армије, почетком маја 1945. године, у Купинцу код Загреба, Лер је нагласио да му је наређење да се Београд разруши издао лично Хитлер.

У џрвом налету џребало је да срушимо Народну библиоџеку, џа џек онда оно шџо је за нас војнички било инџересанџно, казао је Лер том приликом.

На питање изненађених југословенских официра зашто баш Народну библиотеку Србије, одговорио је:

Зашто што је у тој установи сачувано оно што је вековима чинило културни идентитет тог народа.

Том изјавом, отклоњена је и последња сумња у мотиве и разлоге политичког и војног врха нацистичке Немачке за планско уништење српске националне библиотеке.

Поштујући правни принцип по коме Forum patriae victimae може бити надлежан да суди, југословенски војни суд са седиштем у Београду спровео је суђење генерал-пуковнику некадашње нацистичке авијације Александеру Леру и изрекао му смртну казну.

Одговорност за уништење националног фонда може се дефинисати на неколико нивоа. Примарну одговорност носе политички и војни врхови нацистичке Немачке, фашистичке Италије и њихових савезника који су, без објаве рата, отпочели оружана дејства против Краљевине Југославије, вишедневним бомбардовањем њеног главног града. Одговорност носе и министри просвете Краљевине Југославије који су годинама игнорисали апеле управника Народне библиотеке Србије да се приступи подизању наменског здања за потребе те установе културе, односно да се обезбеде неопходни услови за чување националног фонда. Истовремено, делимичну одговорност носе и управник Драгослав Илић и особље због одређених пропуста учињених уочи избијања ратних дејстава, као и током самог бомбардовања.

Примарну одговорност за уништење Народне библиотеке Србије на Косанчићевом венцу носе политички и војни врх нацистичке Немачке. Бројни историјски извори указују да је изненадни оружани напад на Краљевину Југославију, који је почео 6. априла 1941. године, за циљ имао не само њен војни пораз, већ и сурово, немилосрдно кажњавање државе и њених грађана који су, свега неколико дана пре тога, на симболичан начин, поништили приступање Југославије Тројном пакту.

Одговорност југословенских власти за уништење националног фонда налази се, пре свега, у континуираном игнорисању потребе да се Народној библиотеци Србије обезбеди наменски грађен објекат, односно да се предузму одговарајуће мере за физичку заштиту фонда од опасности изазваних елементарним непогодама, природним катастрофама или оружаним сукобима.

По значају и интензитету последица, терцијарну одговорност носе управник и особље због нечињења. Треба, притом, нагласити да су овлашћења и могућности за њихово деловање, у датим околностима, биле веома ограничене.

Нацистичке окупационе власти, као и квислиншке власти под управом Аћимовића и Недића, биле су свесне чињенице да Народна библиотека Србије није могла да буде легитиман ратни циљ те су формирале две комисије за утврђивање узрока пропасти те установе и њених збирки.

Прву комисију формирала је квислиншка тзв. Комесарска управа Милана Аћимовића почетком јула 1941. године; чинили су је Кирило Јанић (председник), Илија Мамузић и Милан Вујаклија (чланови). Након извештаја прибављених од управника Илића и библиотечког особља, као и од више очевидаца догађаја, комисија је закључила да је до пропасти Народне библиотеке Србије дошло услед сплета сложених околности и догађаја чиме је управника Драгослава Илића ослободила одговорности. Како то, по свему судећи, за окупационе и квислиншке власти није представљало очекивани и жељени исход, квислиншко тзв. Министарство просвете је, 17. септембра, основало нову комисију, коју су чинили проф. др Гргур Јакшић (председник), проф. др Милан Влајинац, проф. др. Грегор Чремошник и Димитрије Војковић (чланови). Након добијених писаних извештаја и додатних изјашњења ова комисија је прибавила додатне информације, усменим путем, од свих релевантних лица која су могла имати непосредна сазнања у вези са трагичном судбином Народне библиотеке Србије. Комисија је рад окончала 29. октобра 1941. године када је квислиншком тзв. Министарству просвете проследила извештај са мишљењем о узроцима пропасти Народне библиотеке Србије и националног библиотечког фонда:

Кривица што је Народна библиотека изгорела и што је у њој пројало све сакуљено књижевно народно благања, у првом реду, на одговорне више државне власти до 6. априла 1941. године, које се, и поред свега заузимања управа и пријатеља Народне библиотеке после Уједињења, нису постарале да једна таква важна установа добије модерну зграду са бетонираним терезорима, у којима је једино могуће очувати драгоцене рукописе и књиге, у случају ма каквог пожара. На другом месту, пројаси Библиотеке допринела је и одлука Министарства просвете 1 нов. бр. 15, од 3. априла 1941. год., којом је било наређено да се ни Народна библиотека ни друге просветно-културне установе не однесу из Београда, због због штоа што министар војске није могао дати додатна превозна средства. [...] Напоследку, Библиотека је пројала и због штоа што се о њој нико није старао у току самог бомбардовања. [...] Из свих прибраних података излази: да особље Народне библиотеке, у тим данима, није било на висини, пошто ниједан чиновник ни послужио није обишао зграду у току пожара 6. и 7. априла, али да кривица за пројаси Библиотеке ипак не може пасти на ово или оно лице, него на станицај свих наведених недовољних околности.

То су били закључци комисије о узроцима страдања Народне библиотеке Србије.

Уочљиво је да се у овом извештају ниједном не спомиње одговорност непријатеља за изненадно и вишедневно бомбардовање Београда, што је резултирало уништењем здања и збирки српске националне библиотеке. Упркос томе, извештај ове комисије за утврђивање узрока страдања Народне библиотеке Србије представља значајан историјски извор који сведочи о отвореним покушајима да се, ангажовањем квислиншких органа власти, учини све како би се примарно одговорни ослободили сваке кривице за почињени ратни злочин уништавања културног наслеђа.

Од тријумфа воље до тријумфа заборава

Овај осврт могао би и да, за поднаслов, има термин *Damnatio memoriae* који потиче из римског права, а односи се на ингеренцију Сената да „протера из јавног сећања” починиоце најтежих престапа. Транспонујемо ли то у савремено доба, можемо рећи да смо сведоци својеврсне примене *Damnatio memoriae* на догађаје и личности које су злоделима обележиле раздобље Другог светског рата. Као да смо сами себе осудили на забрану сећања и тиме широм отворили врата историјском ревизионизму и релативизацији онога што се десило у том трагичном периоду.

Но, кренимо редом...

Када је, 1935. године, Лени Рифенштал окончала рад на свом најзначајнијем документарном остварењу, Тријумфу воље, није била ни свесна чињенице да је оставила једно од најдрагоценијих сведочанстава о суштини нацистичке идеологије. Несумњиво даровита да уочи значајне моменте, сцене и изјаве, она је произвела својеврсну филмску апотеозу апсолутног зла које је већ тада отворено показивало своју деструктивну бит.

Убрзо после победе на парламентарним изборима у Немачкој, почетком 1933. године, дошло је до првих јавних демонстрација мржње и деструкције у оквирима немачког друштва. И ту долазимо до појаве која је, трајним трагичним последицама и недвосмисленом мрзитељском поруком, у потпуности осветлила саму суштину нацистичке идеологије зла. Било је то масовно и организовано спаљивање књига.

Ломаче од књига, које су широм Немачке организоване од маја 1933. године, биле су само увод у организовано и систематско претварање људи, читавих друштвених група и народа у прах. Спаљујући знања садржана у „ненемачким” књигама, нацисти су спроводили вољу да се, с подједнаким жаром, обрачунају са хуманистичким вредностима које су представљале потпуну супротност суштини њихове идеологије.

Акцију спаљивања књига покренуо је Главни уред за штампу и пропаганду Немачке студентске организације. Датум иницирања те акције симболички је важан и за нашу националну историју: ради се о 6. априлу 1933. године. Прве ломаче начињене од књига плануле су, широм немачких универзитетских центара, већ 10. маја исте године. Пракса уништавања књига и других сегмената културног наслеђа на територији Немачке, а потом и ратом захваћених европских земаља, била је настављена у наредним годинама, кулминирајући управо 6. априла 1941. године, када је у Београду планула највећа ломача од књига у читавој Европи – Народна библиотека Србије. Било је, дакле, потребно свега неколико година да јасно изражена воља за уништењем свега што је представљало негацију сржи нацистичке идеологије доживи свој „тријумф” управо у престоници мале европске државе.

Застрашујући низ ломача, на којима су уништаване најдрагоценије књиге стваране, чуване и ишчитаване вековима, окончан је управо у Београду пре пуних седамдесет пет година.

Уколико правилно разумемо суштину и циљеве нацистичке идеологије, биће нам јасно да је она, између осталог, тежила потпуној елиминацији непожељних појединаца, друштвених група и читавих нација. Та и таква елиминација спровођена је систематски, организовано и правно утемељено читавим низом законских аката, који су тај монструозни подухват уздигли на ниво злочина саме државе. Било је потребно не само физички уништити људско биће, већ извршити и његову потпуну дехуманизацију, али и плански уклонити све трагове његовог постојања. Паралелно са елиминацијом људи, нестајали су и трагови њиховог постојања, посебно најдрагоценији сегменти културног наслеђа. Циљ је био избрисати из сећања све оне чије постојање није било пожељно у нацистичком свету у настајању.

И ту, на одређен начин, долазимо до историјског тренутка у коме су се сусрели тријумф воље да се приступи уништењу људи, материјалних и културних добара, тријумф пламена, који је истовремено представљао метод спровођења потпуне деструкције и њен симбол и, коначно, тријумф заборава, који чини једну од основних одлика нашег појединачног и заједничког односа према страхотама Другог светског рата у нашој земљи.

Пуних осамдесет година након почетка Другог светског рата на својој територији Србија се и даље суочава са историјским ревизионизмом чиме његови протагонисти покушавају да, макар и несвесно, остваре последњи од три жељена циља (тријумфа) нацистичке идеологије – тријумф заборава.

Музикална издања
У Београду

ДАЛЕКО
ОД ПЕВАЊЕ

О МИЛА
ИР И ПЕВАЊЕ

Л. Ф. ОГЃАНОВИЋА, НОВИ САД

ДИНАРА

Народна Библиотека
У Београду

ТАМО ДАЛЕКО

ТА МО ЈЕ ДА САС МО ЈА

154 Sie vermöge sich nicht länger aufrecht zuerhalten.
Gieb dich zu Ruh, ach, ge-nug hast du er-dul-det. Entschlummere

Andante con moto. $\text{♩} = 72$.

Des Armen Trost in Schmerz und Kum-mer ver-

der wacht für dich. und schliesse ihr die Augen

Ar - men Trost in Schmerz und Kum-mer, ver-schweig ihr Leid.
sauff der Dul - de-rin Thrä - nen, lass sie trau - merd glücklich sich wä - ren -

stär - ke sie durch la - beu - de Ruh, u - lass sie

schlie - ße ihr die Augen

Прошао је још један 6. април, осамдесети од избијања Другог светског рата. У нашем случају, он садржи посебну симболику. Поред страдања људи и материјалних добара, прве сате Другог светског рата на нашем тлу обележило је планско уништење најзначајније збирке покретне културне баштине у овом делу Европе – Народне библиотеке Србије.

И овог 6. априла окупили су се крај кратера на Косанчићевом венцу, обраслог у коров и наш заборав, малобројни појединци, свесни трагичних последица бомбардовања, покушавајући да свима нама укажу на потребу да се локалитет уреди, јер овако сведочи о тријумфу воље да се, пламеном, постигне тријумф уништења и заорава.

Да ли ће ово јубиларно окупљање уродити плодом, остаје да се види. Да ли смо се и ове године задовољили манифестацијом за којом неће уследити конкретни потези? Да ли ћемо дозволити да злокобна воља, настала у нацистичкој Немачкој почетком тридесетих година прошлог века, кроз пламен који још увек тиња на Косанчићевом венцу, тријумфује нашим заборавом? То су питања која траже једноставан, али одлучан одговор.

Свега неколико корака дели нас од тријумфа воље у пламену до тријумфа заорава. Има нас који на то не пристајемо. Питање је само да ли нас је довољно.

Одговор треба да дâ свако од нас, појединачно.

Дејан Ристић

DAMNATIO MEMORIAE

On 25 March 1941, the Kingdom of Yugoslavia joined the Tripartite Pact in Vienna. The event hastened the inevitable attack by Nazi Germany, Fascist Italy and their allies on the country, resulting in the destruction of the National Library of Serbia in Belgrade and its collections.

Looking back on the events that had taken place, Dragoslav Ilić, the then library director noted, "The war could not be avoided". Those words reflected the gloomy foreboding of impending danger.

The enemy accumulated ground and air troops at Yugoslav borders in preparation for the attack on the country whose citizens adamantly refused to be a part of the alliance that was causing death and destruction of material goods and cultural heritage.

Belgrade, the capital of Yugoslavia, which the authorities had declared an open city, was among the main targets of forthcoming enemy airstrikes. Even though international conventions banned attacks on populated areas with open city status, the enemy still decided to bomb the old European capital on the banks of the Sava and Danube. In preparation for the attack, enemy headquarters decided to target a building at the address of 12 Kosačićev venac that had been home to the National Library of Serbia for 20 years.

Although the thought that the library could be among the enemy targets was inconceivable, the staff still took efforts to protect invaluable parts of library collections, which had been carefully collected for more than a century. The most precious items, handwritten books, were packed in 38 fortified tin chests, each weighing over 80 kilograms. Early and rare books, letters and magazines took up 22 fortified tin chests. Large-format newspapers and magazines that could not fit the chests were packed in special cardboard cases. In total, 60 chests with valuable material and an unknown number of large-format serial publications were prepared for evacuation. Also, the Technical Department of the City of Belgrade provided two truckloads of lime and sand to physically protect the collections.

On the evening of 31 March, the Council of Ministers finally issued an act with evacuation instructions, which was to take place on 10 April. On 1 April before noon, director Ilić informed the Ministry of Education that the valuable material was ready to be evacuated. During the same day, the head of the Mobilization Department of the Ministry informed the library director that the valuable material would be relocated to the Blagoveštenje Monastery in the Ovčar-Kablar Gorge in the late evening of 3 April or the early morning of the following day. However, later that day, the president of the Council of Ministers, Army General Dušan Simović, signed an order banning the evacuation of Belgrade, which applied to citizens, institutions and the authorities.

In the early morning of 3 April, there was a sudden twist. Directors of the most important cultural institutions and the State Press director were summoned to an urgent meeting with the minister of education, Miloš Trifunović. He briefly informed them that a decision had been made to abandon the plan to evacuate the valuable material and to leave everything in its place instead.

He said:

The minister of defence cannot spare a single wagon. Everything must remain here. The 1915 events could reoccur. Serbia could be defeated, in which case its army would leave the country. How do you expect us to relocate all those things then? The government may have no more than two aeroplanes at their disposal?

The feeling of helplessness of everyone present is reflected in Dragoslav Ilić's notes, in which he claimed that they [...] *complained about the decision and tried to explain that the collections would not have to be moved abroad. They would rather just be moved from the institutions to another location for safety purposes. I tried to explain the circumstances within the building, mentioning a lack of a treasury and the significance of the antique material at risk of being destroyed, which would be an irreparable loss. Others complained about the areas they were in charge of but to no avail. 'Place the valuable material in the basement, and protect it in any way you can.' Those were the last words he [Minister of Education Miloš Trifunović] said before dismissing us.*

The director and his associates had no choice but to act as per the minister's instructions and do their best to protect the collections from wartime danger on their own and within the set limits. All the available staff took part in moving the 60 chests with the most valuable material into the library basement, which was rather shallow and made of bricks. According to the director, it was merely a meter below street level.

Since they had no more contact with the Ministry of Education or the outside world, which was awaiting enemy attacks, the director decided to make a last-ditch effort to save the most important items with the help of a librarian, Đorđe Sp. Radojičić, whose brother happened to be Lieutenant Colonel Živojin Radojičić, head of the Transport Department of the General Staff.

The director begged him to send armed forces to aid the evacuation of rare items from the library collection.

The following day (Saturday, 5 April), at around 9 p.m., Đorđe Sp. Radojičić was notified that the military authorities had granted a truck and 10 soldiers to transport the chests to the Belgrade 1 railway station on Sunday, 6 April, at 10 a.m. Upon arriving at the railway station, the chests would be loaded into 3 wagons of a special military train scheduled to depart from the capital on Monday, 7 April, at 7:43 a.m. The train would transport the valuable material to the Jelen-do railway station near Požega. After that, the library staff would take the material to the Blagoveštenje monastery in the Ovčar-Kablar Gorge.

All they could do was wait.

The day tragedy stroke dawned crisp and clear.

Director Ilić and his associates arrived at the library as early as 6:20 a.m. The truck and the soldiers were supposed to arrive around 10 o'clock to load the chests and transport them to the railway station. Sadly, instead of the expected truck and soldiers, the frightened residents of the capital, who had just woken up, were met with the sound of hundreds of enemy fighter jets and bombers looming over their heads.

The bombing of Belgrade, which would last for several days, had begun.

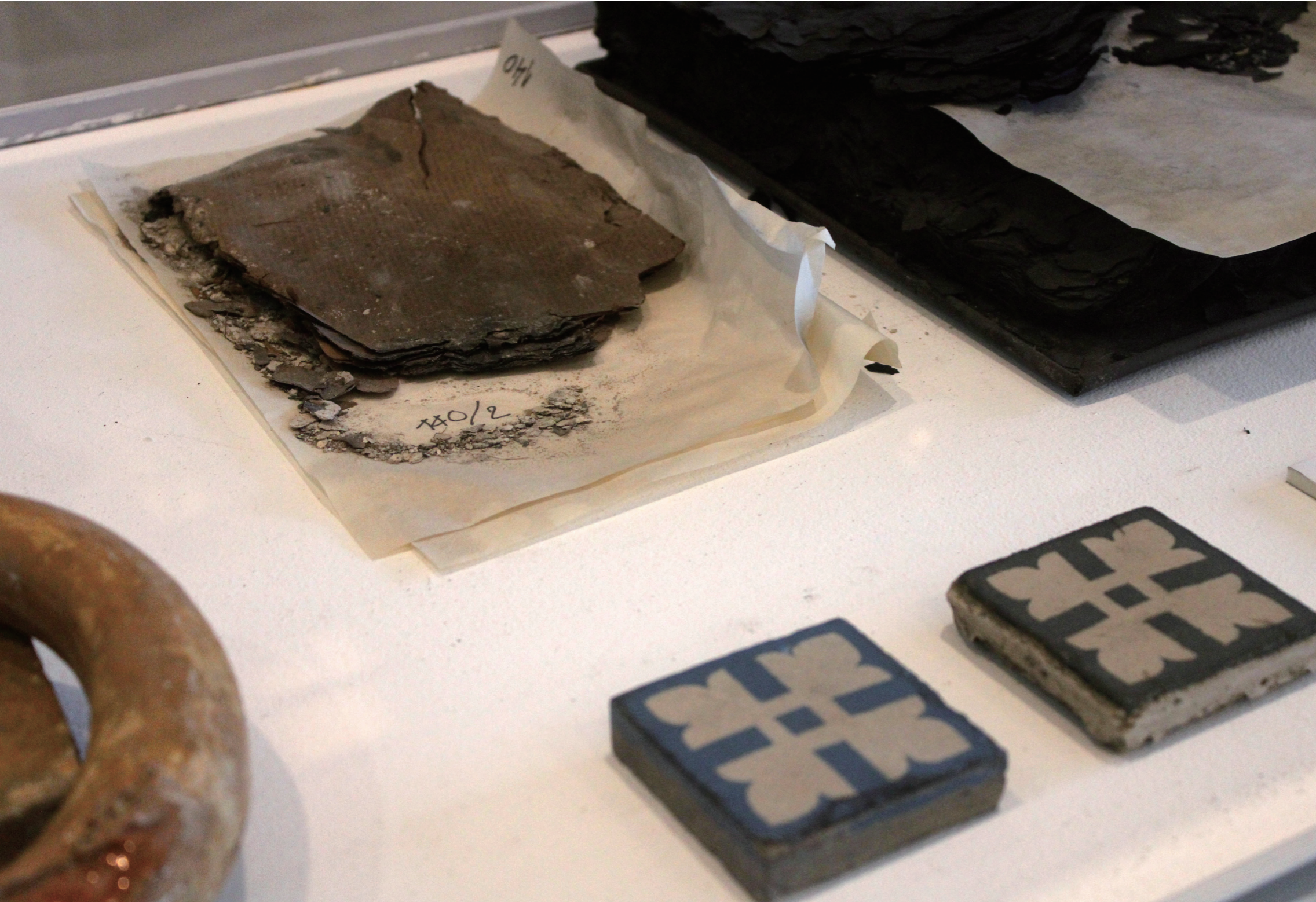
The event marked the beginning of the merciless destruction of the old European capital and the rest of the Kingdom of Yugoslavia.

The country was in a state of war.

The first airstrike on Belgrade began around 6:50 a.m. and lasted until 9 a.m. As a result of the devastating bombing of the city area where the library was located, its windows shattered and the woodwork and façade suffered some damages.

The second Nazi airstrike did not target the area where the library was located.

It wasn't until the third airstrike, which took place the same day, between 3:30 and 6 p.m., that Kosančićev venac was bombed. Enemy aeroplanes approached from the direction of the Great War Island and pelted the entire neighbourhood with incendiary bombs.

Остаци здања Народне библиотеке Србије и
националнoг библиoтeчкoг фoндa нaкoн нaцистичкoг
бoмбaрдoвaњa

Leftovers of the National Library of Serbia's building as
well as of the National Library Fund after Nazi bom-
bardment

The enemy attacked the part of the capital in the vicinity of the Serbian Orthodox Church Patriarchate (though the building was not targeted), all the way to Varoš-kapija, Obilićev venac, Brankova and Karađorđeva streets.

In that airstrike, the National Library of Serbia was hit. Based on eyewitness testimony, it happened around 3:30 p.m.

Dr Radoslav Grujić, director of the Serbian Church Museum, which was located at the Princess Ljubica's Residence at 8 Bogojavljenka Street (nowadays Sime Markovića Street), left a valuable account of the event. In his description of how he was able to extinguish an incendiary bomb fire, which he had spotted at the museum yard after the Germans ceased fire around 4 p.m., he also mentioned that a huge fire was burning from the direction of the National Library of Serbia the entire night.

In the early morning of 7 April, Grujić found himself in front of the National Library of Serbia.

When I realised the fire had engulfed the National Library of Serbia rather than the Graphic Department of the State Press, I was petrified. To me, that was the most difficult moment of the entire bombardment of Belgrade. By the time I arrived, the fire had already destroyed the rear end of the building facing Zadarska Street, reaching the rear basement area. It had not yet reached the front basement area. Since I knew that invaluable and irreplaceable manuscripts, incunabula and old archival material were kept at the front end of the building, I ran, utterly distraught, toward Varoš kapija hoping to get someone to help me locate firefighters to try to save anything left to be saved. [...] During the night, the fire engulfed the remaining part of the library, reaching the front basement area. It kept burning the entire night. By the time I arrived the following (third) day, everything had already been destroyed. All I could see was a giant pile of debris representing the remains of our national and spiritual heritage, collected and stored at the National Library for over a century.

Based on the testimonies, it can be concluded that the library was probably first hit at the rear end of the roof by one incendiary bomb, or maybe two at most. The ensuing fire smouldered for quite a while under the roof, so it could have easily been buried under the sand that had been delivered on time. Unfortunately, no one was at the library at those crucial moments, so the blaze ultimately engulfed the entire building.

The devastating fire caused by incendiary bombs that hit the building on Sunday, 6 April, around 3:30 p.m., swept through the library by 6 p.m. Since no one showed up to put it out, it kept burning until Wednesday, 9 April.

The reason the Germans targeted precisely the National Library of Serbia lies at the core of the Nazi ideology of the period between 1933 and 1945. Their racial theory, which gradually shaped multiple laws, was based on a conception that the Aryan race was superior to others. As a result, people of other races and nations were arrested, persecuted, deported and eradicated. Wiping out all material, historic and cultural traces of their existence was a "legitimate" aim of German authorities, armed forces and other military organisations. Consequently, they plundered and systematically destroyed their opponents' cultural heritage, not just during armed conflicts but also throughout occupation periods. Therefore, it comes as no surprise that the National Library of Serbia was among the "legitimate" targets.

The multiday airstrike in Belgrade, which had devastating consequences, was a war crime against civilians, material goods and cultural heritage.

After the collapse of Nazi Germany, Colonel-General Alexander Lehr surrendered to the British. They extradited him to Yugoslavia, the country where he had committed the most atrocious war crimes. At the beginning of May 1945, while giving his testimony to Yugoslav officers in Kupinec near Zagreb, Lehr pointed out that he had been given the order to destroy Belgrade by Hitler himself.

The first airstrike was supposed to destroy the National Library of Serbia, and, afterwards, we were to move on to military targets.

Those were Lehr's words. When the surprised officers asked him why the library was the first target, he said:

Because it preserved centuries-old elements of Serbian cultural identity.

His statement left no doubt as to why German political and military leaders had decided to target the National Library of Serbia.

Based on the legal principle according to which the Forum patriae victimae may be competent to try the case, the Yugoslav Military Court in Belgrade conducted the trial. Alexander Lehr received the death penalty.

Responsibility for the destruction of the library collections can be attributed to multiple factors. The main responsibility lies with the political and military leaders of Nazi Germany, Fascist Italy and their allies, who attacked the Kingdom of Yugoslavia without a declaration of war by launching a multiday airstrike in its capital. However, Yugoslav ministers of education who ignored the

appeals of the library director to secure the necessary conditions to properly store the material by investing in a building specifically built for that purpose are also to blame. Some responsibility can also be attributed to director Ilić and his staff for failing to take certain measures to protect the material before and during the bombardment.

Still, the Nazi political and military leaders are the main culprits for the destruction of the library. Many historical sources indicate that the aim of the sudden attack was not just to defeat the country but also to ruthlessly punish its citizens for having symbolically annulled the accession to the Tripartite Pact only a few days before.

The responsibility of Yugoslav authorities lies, above all, in the fact that they continually ignored the need for an object purposefully constructed to house the National Library of Serbia. They failed to take the necessary measures for the physical protection of the collections from dangers caused by extreme weather conditions, natural disasters or armed conflicts.

Tertiary responsibility, by the significance and scope of the consequences, can be attributed to the library director and his staff for inaction. However, it must be pointed out that their duties and responsibilities were fairly limited in such circumstances.

The Nazis and the Quisling regime led by Aćimović and Nedić were well aware of the fact that the National Library of Serbia could not be a legitimate war target, so they formed two commissions to determine the cause of the destruction of the library and its collections.

The first Commission was formed in July 1941 by the so-called Commissioner Government, a puppet government headed by Milan Aćimović. Kirilo Janić was the president, while Ilija Mamuzić and Milan Vujaklija were the members.

After having obtained reports submitted by director Ilić and library staff, as well as eyewitness accounts, the Commission concluded that the library was destroyed due to a combination of complex circumstances and events. Director Ilić was relieved of any responsibility. As this did not seem to be the desired outcome of the investigation in the eyes of the collaborationist authorities, the Ministry of Education founded a new commission on 17 September. It included Grgur Jakšić (president), Milan Vlajinac, Gregor Čremošnik and Dimitrije Vojković (members). After having obtained written reports and additional statements, the Commission gathered oral statements from anyone who was able to provide a first-hand account of the tragic event. The Commission finished its report on 29 October 1941 and submitted it to the Quisling Ministry of Education, which stated the following conclusion:

The state authorities that headed Serbia until 6 April 1941 are the main culprits for the destruction of the National Library and the entire written cultural heritage stored there. Despite all efforts by the library director and other people inclined to the National Library of Serbia after the Unification, the then authorities failed to provide a modern building with concrete vaults that would be able to protect valuable books and manuscripts in case a fire broke out for any reason. The Ministry of Education is also to blame, due to the Decision 1 conf. No 15, dated 3 April 1941, stating that neither the library collections nor those of any other educational or cultural institution could be taken from Belgrade since the minister of defence could not provide additional means of transport. [...] Last but not least, the library was destroyed because no one took care of it during the bombardment. [...] From all the collected data, it can be concluded that the library staff were not up to the task at the time because no one checked up on the building while it burned on 6 and 7 April. However, not a single individual can be blamed because of the combination of all the unfavourable circumstances.

Those were the conclusions by the Commission on the reasons why the library was destroyed.

As can be seen, the report failed to mention the responsibility of the enemy for the sudden, multi-day airstrike in Belgrade aimed at destroying the library and its collections. Still, the report is a significant historical source testifying to overt attempts to absolve the main culprits of the responsibility for having committed a war crime of cultural heritage destruction, with the help of a Quisling regime.

From the Triumph of the Will to the Triumph of Oblivion

The subtitle of this review could be *Damnatio memoriae*, a term from Roman law referring to the power of the Senate to exclude the worst perpetrators from official accounts. If we transpose this into modern times, we can say that we are witnessing a *Damnatio memoriae* against the horrible events and persons who committed the atrocities that marked the Second World War era. The condemnation of memory we inflicted upon ourselves paved the way to historical revisionism and relativisation of the events that had taken place in that tragic period.

But, let's start from the beginning.

Здање Народне библиотеке Србије на Косанчићевом венцу у Београду од 1921. до 1941. године

National Library of Serbia's building, Kosančićev venac, Belgrade, from 1921 till 1941

*Глава лава – сачувани део керамојластике са здања НБС
на Косанчићевом венцу*
Lion head – preserved parts of the NLS building's facade

In 1935, when Leni Riefenstahl completed her most significant documentary, *Triumph of the Will*, she could not have imagined that it would become one of the most valuable testimonies to the essence of Nazi ideology. Undeniably gifted to select striking moments, scenes and statements, the author was able to produce a unique cinematic apotheosis of absolute evil, which even at that time, did not shy away from showing its destructive nature.

Soon after the Nazis won the German parliamentary election in 1933, their earliest public displays of hatred and destruction began festering German society. The essence of the Nazi ideology of evil was manifested in the organised and systematic destruction of books – an act of hatred that had irreparable, devastating consequences. The bonfires of burning books set up throughout Germany since May 1933 were merely an introduction to mass pulverisation of entire social and ethnic groups. Burning non-German books was the Nazis' way of dealing with humanistic values, which conflicted with the basic principles of their ideology.

The book-burning initiative was started by the Main Office for Press and Propaganda of the German Student Organization on a date that has a symbolic value for our national history – 6 April 1933. The first book bonfires were started in German university centres on 10 May of the same year. The infamous tradition continued in the following years, first all over Germany and later also throughout the war-stricken countries, culminating precisely on 6 April 1941, with the biggest book bonfire in Europe – the National Library of Serbia. So, it took merely a few years for the triumph of destruction over everything contrary to the essence of Nazi ideology in the capital of the small European country.

The horrifying series of bonfires that destroyed the most valuable books, created, stored and read for centuries, ended with the event in Belgrade that took place seventy five years ago.

If the essence and aims of Nazi ideology are understood correctly, it becomes clear that, among other things, the aim was to systematically eliminate unwelcome individuals, social groups and entire nations. The process was well-organised and had legal backing in multiple laws and regulations raising the monstrous undertaking to the level of state crime. Ending people's lives did not suffice, they aimed for total dehumanisation and systematic removal of all traces of their existence. While killing people, the Nazis also simultaneously wiped out the traces of their existence, particularly the most valuable segments of their cultural heritage. The aim was to erase the memory of anyone who had no place in the rising Nazi world.

And now we come to the historic meeting point of the triumph of the will to initiate the destruction of people and their material and cultural heritage, the triumph of the flame, which was simultaneously a means and a symbol of destruction and, ultimately, the triumph of oblivion – one of the main characteristics of our individual and collective relationship towards the World War II atrocities committed in our country.

It's been eighty years since Serbia became involved in World War II, and the country is still facing historical revisionism, whose protagonists are, whether intentionally or not, trying to achieve the last of the three aims (triumphs) of Nazi ideology – the triumph of oblivion.

Another 6 April is behind us, the 80th one since the beginning of World War II. In our case, that day is characterised by particular symbolism. Aside from the destruction of people and material goods, the first hours of the war on our ground included systematic devastation of the most important movable cultural heritage collection in this part of Europe, which was kept at the National Library of Serbia.

On this year's 6 April commemoration, merely a few people aware of the tragic consequences of the bombardment gathered around the crater at Kosančićev venac, overgrown with weeds and oblivion, to point to the need to restore the site because, as it is, it is no more than a proof of the triumph of the will to achieve the triumph of destruction and oblivion.

Whether this jubilee gathering will bear fruit remains to be seen. Are we going to let this year's manifestation go without being followed by any concrete moves? Are we going to let the sinister will of the 1930s Nazi Germany triumph with our oblivion, through the flames still smouldering at Kosančićev venac? Those questions require a simple but decisive answer.

We are only a few steps away from the triumph of the will in flames to the triumph of oblivion.

Some of us will not conform to that. The question is whether there are enough people with that attitude.

That's a question for all of us to answer individually.

Dejan Ristić

ОСАМДЕСЕТ ГОДИНА ОД СПАЉИВАЊА НАРОДНЕ БИБЛИОТЕКЕ У БЕОГРАДУ

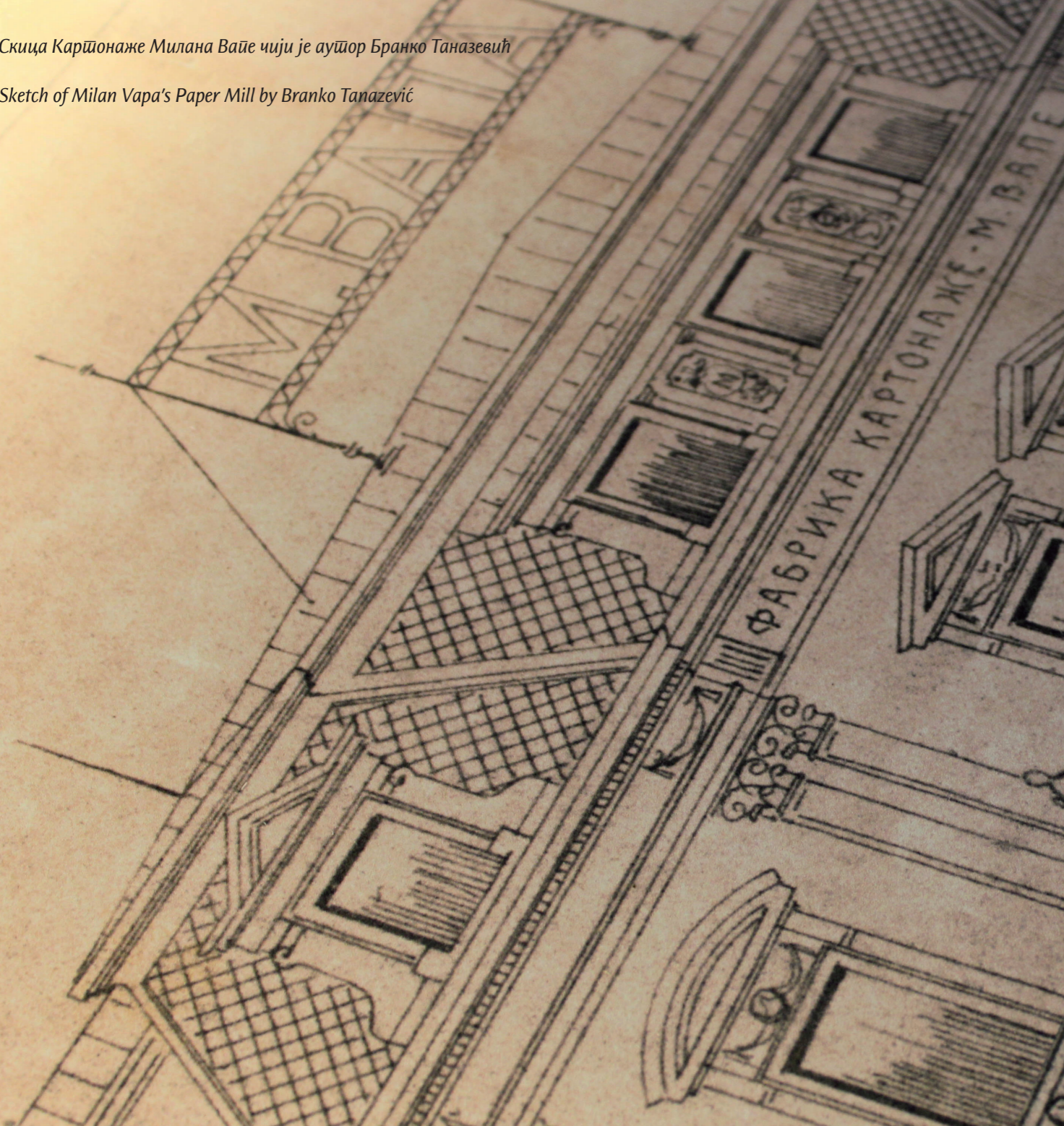
Шестог Априла 1921 планирана је изградња београдске библиотеке на Косанчићевом Венцу. Шестог априла 1941 библиотека је срушена. У прва два налета, Косанчићев Венац је бомбардован конвенционалним бомбама. Библиотека је оштећена али не фатално. У трећем покушају, авиони су налетели из правца великог Ратног Острва и сручили терет запаљивих бомби. Зграда је горела два дана. Уништен је књижни фонд од 500.000 свезака, 1424 ћирилских рукописа и повеља од дванаестог до седамнаестог века, уништена је картографска и графичка збирка од 1500 бројева, 4000 часописа и 1800 наслова новина, и недовољно проучена збирка турских докумената о Србији, инкунабуле и старе штампане књиге и целокупна преписка значајних личности из културе и политичке историје Србије и Југославије. Уништене су личне библиотеке Вука Караџића, Доситеја Обрадовића, Ђуре Даничића, Јанка Шафарика. Нестали су сви инвентари и каталози Народне Библиотеке Србије. Уништене су књиге на више језика које су покривале период од готово хиљаду година. Паљење Народне Библиотеке Србије у Београду је можда највећи појединачни злочин над културном баштином у Другом Светском рату.

Калиф Омар се помиње као рушитељ александријске библиотеке али се обично прећуткују коптски хришћански великодостојник Теофилус из Александрије и Цезар који је уништио 40,000 свитака. Први палилац библиотеке био је кинески цар Ших Хуанг Ти. Он је уништио књиге које су му претходиле и почео изградњу кинеског зида. Ших Хуанг Ти је био први али не и последњи владар који је палио књиге и подизао зидове. Зграда Народне Библиотеке Србије у Београду је запаљена по личном наређењу човека који је Гаврила Принципа назвао фанатиком. Хитлер је посао поверио генералу ваздухопловства Александру Леру, који се препоручио тиме што је до темеља срушио Варшаву.

Током целе историје, човечанство је осећало неутежену жеђ за читањем. У средњем веку библија је коштала колико и кућа. Поред Дидроове енциклопедије, библиотека је, најдемократскији пројект за који знам. У њој не постоји таква ствар као што је "туђе".

Скица Картонаже Милана Ваје чији је аутор Бранко Таназевић

Sketch of Milan Vapa's Paper Mill by Branko Tanazević

Трава је зеленија у туђем дворишту. Човек бежи из кулука својих надања Књига је прозор за улазак у живот других .

- Човек је машта. – рекао је један певач. - Остало је мајмун.
Библиотека је место маште.

Ништа не проширује собу и град као библиотека.

Без библиотеке човек је трска која не мисли.

Махабхарата каже:

Ако љажљиво слушаше на крају ћеште постојати неко дрући.

Кјеркегор је одбијао и љубав и богатство.

Дајте ми стјрасни осећај пошеницијалности. – захтевао је.

Библиотека је место потенцијалности.

Андрић је желео да пише о чудесном феномену оздрављења. Вредност књига се можда мери њеним доприносом оздрављењу.

Библиотека је Ескулапов дом.

За Борхеса рај, за Екоа Бог, библиотека је место надлазећег открића.

Хемингвеј је рекао:

Настој да напишеш најистинитију реченицу за коју си сигосбан.

Е сад замислите колико је у тој изгорелој библиотеци било истина, универзалних и оних које се односе на нас.

Рукописи не торе израста у credo quia absurdum.

Лекови су изгорели. Прозори су изгорели. Потенцијалност је изгорела. Метаморфозе су изгореле. Машта је умрла и мајмун је тријумфовао.

Народна библиотека Србије је отворена 6. априла 1973, на годишњицу бомбардовања. Поводом обнове, Андре Малро нам је поклонио рукопис своје књиге о Пикасу. Том приликом је написао:

У судбини ваше Библиотеке, видим судбину народа коме су култура и слобода једно.

Ортега и Гасет је приметио да волети неку ствар значи свим силама настојати да она постоји чак и кад не постоји. Оно што волимо, асоцирамо са вредним и вечним стварима. Пишући о трауми остављамо отшкринута врата да кроз пукотину продре светлост. Желимо трагедију да претворимо у победу. С једне стране то је наивно јер је есенција многих живота нестала у пламену. Са друге стране, Паскал је рекао да ако су шансе да Бог и смисао постоје један напрема десет, он би се и даље кладио у тај један посто, јер је у томе сва наша нада.

Владимир Пиштало

EIGHTY YEARS SINCE THE BURNING OF THE NATIONAL LIBRARY OF SERBIA IN BELGRADE

On 6 April 1921, an initiative to build a library at Kosačićev venac was launched. On 6 April 1941, the library was destroyed. In the first two airstrikes, the library was bombed with conventional bombs. The building suffered damages but was not yet destroyed beyond repair. In the third airstrike, aeroplanes approached from the direction of the Great War Island and dropped a load of incendiary bombs. The library burned for two days. Around 500,000 books were destroyed, along with 1,424 Cyrillic manuscripts and charters dating from the period between the 12th and the 14th century, a collection of maps and graphic art containing 1,500 items, 4,000 magazines, 1,800 newspaper titles, as well as an insufficiently-studied collection of Turkish documents on Serbia, incunabula and early printed books and entire correspondences of prominent figures from the domain of culture and political history of Serbia and Yugoslavia. Personal collections belonging to Vuk Karadžić, Dositej Obradović, Đura Daničić and Janko Šafarik were also destroyed. All library inventories and catalogues were lost, as well as books in multiple languages covering a period of almost 1,000 years. The burning of the National Library of Serbia in Belgrade may be the single most notorious crime committed over cultural heritage in the Second World War.

Caliph Omar is usually referred to as the destroyer of the Library of Alexandria, but the Coptic Christian Pope Theophilus of Alexandria and Caesar (who destroyed 40,000 scrolls) are rarely mentioned in this context. The first library fire-raiser was Chinese emperor Qin Shi Huang. He is remembered as the ruler who burned almost all books of his time and began the construction of the Great Wall. He was the first but not the last ruler who burned books and built walls. The National Library of Serbia was set on fire on personal request by the man who called Gavrilo Princip a fanatic. Hitler entrusted Alexander Lehr with this task because Lehr had already been successful in annihilating Warsaw.

Lfl. 4 P Y 42/41 H.K. Bild Nr. 41

Lfl. 4 P Y 42/41 H.K. Bild Nr. 42

Београд непосредно након бомбардовања 6. и 7. априла 1941. године

Belgrade shortly after the Nazi bombardment, 6–7th of April 1941

Throughout the entire history, humankind has had an insatiable desire to read. In the Middle Ages, the Bible was worth as much as an entire house. Aside from Diderot's Encyclopaedia, the library is the most democratic project I know of. In it, there is no such thing as the notion of something belonging to someone else.

The grass is always greener in someone else's yard. Humans run away from the forced labour of their hopes. A book is a window to the lives of others.

In the words of a singer:

A man is his imagination. Without it, we are but monkeys.

The library is a place of imagination.

Nothing can enrich a room or a city like a library.

Without it, man is but a brainless reed.

Mahabharata said:

If you listen carefully, at the end you'll be someone else.

Kierkegaard refused love and riches.

Give me the passionate sense of the potential, he demanded.

The library is the abode of the potential.

Andrić wanted to write about the wonderful phenomenon of healing. The value of books can, perhaps, be measured by their contribution to healing.

The library is Asclepius' home.

The library is the place of emerging discovery. Borges calls it paradise, Eco says it can replace God.

Hemingway said:

All you have to do is write one true sentence. Write the truest sentence that you know.

Now imagine how much truth, both universal and peculiar to us, there was in the library that was reduced to ashes.

Manuscripts do not burn is transformed into a *credo quia absurdum*.

Medications burned. Windows burned. The potential burned. Metamorphoses burned. Imagination died and the monkey triumphed.

The National Library of Serbia was re-opened on 6 April 1973 – the anniversary of the bombardment. On that occasion, André Malraux gifted us with the manuscript of his book on Picasso. He wrote, "In the destiny of your library, I see the destiny of the people to whom culture and freedom are one".

Ortega y Gasset noted that to love a thing means to strive to make it exist, even if it doesn't. We associate what we love with the valuable and the eternal. By writing about trauma, we leave the door ajar for light to come in through the crack. We would like to transform the tragedy into a victory. On one hand, that's naive because the essence of many lives vanished in the flames. On the other hand, Pascal said that if the chances that God and meaning exist are one to ten, he would still bet on the one per cent, because that's where all our hope lies.

Vladimir Pištalo

Аутор изложбе
Дејан Ристић
СЕЋАЊА ИЗ ПЕПЕЛА :
НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
1941 – 2021.

Издавач
Музеј жртава геноцида
Трг Николе Пашића 11, Београд
www.muzejgenocida.rs

Уредник
Александра Мишић

Дизајн изложбе
Др ум Никола Радосављевић

Дизајн каталога
Станоје Рнић

Превод
Татјана Домазет

Штампа
Intra Net Centar

Тираж
300

ISBN
978-86-86831-73-6

Author of the exhibition
Dejan Ristić
MEMORIES FROM THE ASHES
National Library of Serbia
1941 – 2021

Publisher
Genocide Victims' Museum
Trg Nikole Pašića 11, Belgrade
www.muzejgenocida.rs

Editor
Aleksandra Mišić

Design of the exhibition
Ph.D. Of Arts Nikola Radosavljević

Design of the catalogue
Stanoje Rnić

Translation
Tatjana Domazet

Printed by
Intra Net Centar

Print run
300

ISBN
978-86-86831-73-6

Аутор изложбе изражава захвалност Државном архиву Србије, Архиву Југославије, Војном архиву, Архиву САНУ, Историјском архиву Београда, Историјском архиву у Крушевцу, Југословенској кинотеци, Филмским новостима, Народном музеју у Београду, Историјском музеју Србије, Музеју Југославије, Музеју града Београда, Музеју ваздухопловства, Војном музеју, Факултету музичке уметности у Београду, Библиотеци града Београда, Републичком заводу за заштиту споменика културе, Заводу за заштиту споменика културе града Београда и у самој Народној библиотеци Србије на прилици да обави истраживања, као и на грађи уступљеној за изложбу.

Такође, аутор захваљује др ум Николи Радосављевићу, аутору поставке, као и организаторима изложбе Мирјани Симоски, Бојану Арбутини и Душану Злоколици на доприносу њеној успешној реализацији.

Author of the exhibition wishes to express his gratitude to the State Archives of Serbia, Archives of Yugoslavia, Military Archives, Archives of the Serbian Academy of Sciences and Arts, Historical Archives of the City of Belgrade, Historical Archives in Kruševac, Yugoslav Cinemateque, Films News Documentary Film Archives, National Museum in Belgrade, Historical Museum of Serbia, Museum of Yugoslavia Museum of the City of Belgrade, Air Force Museum, Military Museum, Faculty of Music Arts in Beograd, Belgrade City Library, Institute for the Protection of Cultural Heritage of Serbia, Institute for the Protection of Cultural Heritage of the City of Belgrade as well as to the National Library of Serbia for the opportunity to perform researches and for the exhibits provided for the exhibition.

At the same time, author wishes to thank PhD in Arts Mr. Nikola Radosavljević who was exhibition designer as well as Ms. Mirjana Simoski, Mr. Bojan Arbutina and Mr. Dušan Zlokolica who were the organizers of the entire project.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

027.54(497.11):355.4"1941"(083.824)

355.4(497.11):069.9"1941"(083.824)

РИСТИЋ, Дејан, 1972-

Сећања из пепела : Народна библиотека Србије : 1941-2021. : Народна библиотека Србије од 7. до 28. септембра 2021. године / [аутор изложбе и каталога Дејан Ристић] ; [превод Татјана Домазет] = Memories from the ashes : National Library of Serbia : 1941-2021 : National Library of Serbia, September 7th till 28th 2021 / [author Dejan Ristić] ; [translation Tatjana Domazet]. - Београд : Музеј жртава геноцида =Belgrade : Genocide victims museum, 2021 (Београд : Intra Net centar). - 42 стр. : илустр. ; 20 x 20 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Тираж 300. - Стр. 36-42: Осамдесет година од спаљивања Народне библиотеке у Београду / Владимир Пишталo = Eighty years since the burning of the National Library of Serbia in Belgrade / Vladimir Pištalo.

ISBN 978-86-86831-73-6

а) Народна библиотека Србије (Београд) -- Бомбардовање -- 1941 -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 49399049